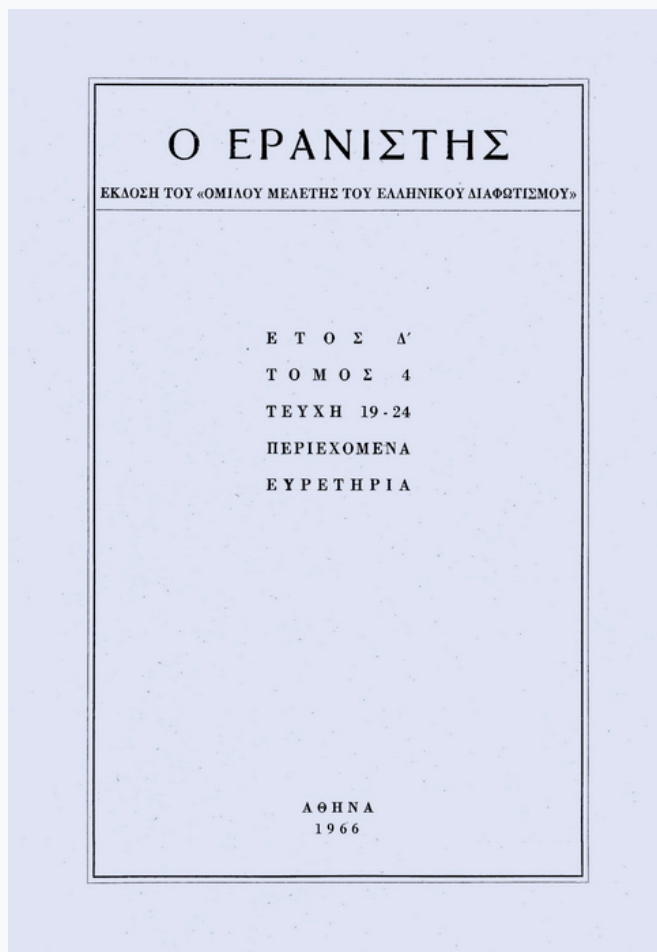

The Gleaner

Vol 4 (1966)

Γιατί διορθώνουμε;

Κ. Θ. Δημαράς

doi: [10.12681/er.10515](https://doi.org/10.12681/er.10515)

Copyright © 2016, Κ. Θ. Δημαράς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Δημαράς Κ. Θ. (2016). Γιατί διορθώνουμε;. *The Gleaner*, 4, 30–32. <https://doi.org/10.12681/er.10515>

ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΓΙΑΤΙ ΔΙΟΡΘΩΝΟΥΜΕ;

Μὲ τὸν αὐτοματισμὸ πὺν χαρακτηρίζει τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα τοῦ φιλόλογου, δὲν ἔχουμε θέσει στὴν συνείδησή μας ἀρκετὰ καθαρὰ τὸ ἐρώτημα : γιὰτὶ διορθώ-
νουμε τὰ κείμενα στὴν ἐκδοσὴ τῶν ὁποίων προβαίνουμε; Κι ἐδῶ, νο-
μίζω, μία πρώτη ἀπάντησὴ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς τὴν δώσει ἡ ἱστορία
τοῦ ζητήματος: δύο ἐμφανεῖς αἰτίες μοιάζει νὰ ἐγέννησαν τὴν τάσιν
πρὸς τὶς διορθώσεις τῶν κειμένων. Πρώτιστα ἡ κακὴ κατάστασιν
στὴν ὁποία τὰ παρέδωσαν οἱ ἀντιγραφεῖς· καὶ ὕστερα ὁ σχολικὸς
σκοπὸς τῶν ἐκδόσεων τὶς ὁποῖες ἐτοίμαζαν ἔτσι οἱ φιλόλογοι.

Ὁ ἀναγνώστης βλέπει στὴν διαφάνεια τῶν δύο αὐτῶν κανόνων
τὴν ἀπαρχὴν τῶν ὁμηρικῶν ἐκδόσεων· μπορεί ὁμως καὶ νὰ μεταφερθεῖ
σὲ πολλὰ μεταγενέστερα χρόνια, στὴν ἐποχὴ τοῦ οὐμανισμοῦ, καὶ στὴν
ἀνάγκη ἐπιλογῆς ἀνάμεσα σὲ διάφορες γραπτὲς παραδόσεις. Ἐκεῖ
πιὰ μπορούμε εὐκόλῃ νὰ ἐγγράψουμε καὶ μιὰ τρίτη αἰτία : τὸ κείμε-
νο εἶταν δύσκολο, τὰ λάθη τὸ ἐκατάσταιναν ἀκόμη πιὸ δύσκολο, καὶ
ἔτσι ὁ φιλόλογος πὺν ἐπὶ χρόνια εἶχε σκύψει ἐπάνω σ' αὐτό, εἶχε τὴν
ὑποχρέωσιν νὰ βοηθήσει ὅσους ἄλλους θὰ τὸν ἀκολουθοῦσαν. Ὅμως
ὅσοι ἔχουν ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλολογίας, θυμοῦνται ὅτι
ἡ ροπὴ πρὸς τὶς διορθώσεις ἔφθασε σὲ ἀνεπίτρεπτες ὑπερβολές,
ἔτσι ὥστε μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ σχολὴ τῶν «διορθούντων»
κατέληγε τὸν περασμένο αἰῶνα νὰ προβαίνει σὲ διόρθωσιν κάθε
φορὰ ὁποῦ ὁ ἐκδότης δὲν ἐκαταλάβαινε ἢ δὲν ἐνέκρινε κάτι σὲ κεί-
μενο τοῦ ὁποίου παρεσκεύαζε τὴν ἐκδοσὴ. Πρέπει ἄλλωστε νὰ προσ-
τεθεῖ ὅτι ἡ τάσιν αὐτὴ πρὸς τὶς γενναῖες διορθώσεις ἀνταποκρίνε-
ται πρὸς μία βαθύτατη ἀντι-ιστορικὴ τοποθέτησιν τῆς ἐπιστήμης· θὰ
ἔλεγα ὅτι εἶναι τὸ παράλληλον μὲ τὰ κηρύγματα τοῦ Viollet-le-Duc
ἀναφορικὰ μὲ τὶς ἀναστηλώσεις, ὅταν ἐδίδασκε ὅτι οἱ ἐργασίαι αὐ-
τὲς μπορούν νὰ ξεπερνῶν τὴν μορφὴν στὴν ὁποία ἄφησε ὁ δημιουργ-
γὸς τὸ ἀρχικὸν τοῦ ἔργου καὶ νὰ τὸ ἀναστηλώνουν τέτοιο ὅπως ποτε
δὲν εἶχε ὑπάρξει : Αἰσχύλοι τῶν εἰκαστικῶν μνημερίων εἶτε τῶν μνη-

μείων τοῦ λόγου, οἱ ἀρχιτέκτονες ἢ οἱ φιλόλογοι ποὺ ἀντιμετωπίζουν ἔτσι τὴν ἐργασία τους ἀγνοοῦν καὶ τὴν σχετικότητα ποὺ εἶναι στὴν βάση τῆς ἱστορίας καὶ τὴν ἀτέλεια ποὺ εἶναι στὴν βάση τῶν ἀνθρωπίνων ἐπιτεύξεων.

Ἀλλὰ μεταφερόμαστε ἔτσι ἀκριβῶς στὰ χρόνια ὁποῦ ἀρχίζει πιά ἡ φιλολογία νὰ ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὰ μεταγενέστερα κείμενα καὶ νὰ φροντίζει τὴν ἐκδοσὴ τους. Οἱ ἐπιστῆμες, ἰδίως οἱ δικές μας, σέρονουν μαζί τους τὸ βάρος τῆς ἀρχικῆς διαμόρφωσής τους· ἔγραφα καὶ ἄλλοτε γι' αὐτά, φέροντας ἄλλα παραδείγματα. Σήμερα θὰ ἤθελα μόνο, προκειμένου νὰ ἐξάρω τὴν συνθετότητα τῶν φαινομένων αὐτῶν, νὰ ὑποδείξω στὴν ἀντίθετη κατεύθυνση τὴν σύγχυση ἀνάμεσα σὲ λαογραφικὲς καὶ τὲς γλωσσολογικὲς ἀπασχολήσεις : ἔχει συνέπεια ἓνα ἄλλο ἐλάττωμα ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ συζητοῦμε ἐδῶ, τὴν παρουσίαση λαογραφικῶν μνημείων τοῦ λόγου σὲ ἰδιωματικὲς ἢ διαλεκτικὲς μορφές. Ἔτσι καὶ ἀναφορικὰ μὲ τὴν φιλολογία : συχνὰ ὁ ἴδιος φιλόλογος ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἐκδοσὴ τῶν παλιῶν καὶ τῶν καινούριων· ἅμα δὲν εἶναι ὁ ἴδιος, τὰ καινούρια θὰ τὰ φροντίζει ἓνας μαθητῆς τῶν παλιῶν ἐκδοτῶν, ὁ ὁποῖος, φυσικά, ἀκολουθεῖ τὸν χαρᾶ γμένο δρόμο, καὶ διορθώνει κι αὐτὸς μὲ τὴν σειρὰ του. Ἄλλοτε ξαναπαίρνει παλιὰς ἐκδόσεις γεμάτες λάθη τυπογραφικά, καὶ τὲς καθαρίζει, ἄλλοτε καταπιάνεται μὲ ἀντίγραφα ποὺ εἶναι ἢ ποὺ τοῦ φαίνονται λαθεμένα· ἀπὸ ἐκεῖ ἡ κατολίσθηση ὡς τὴν διόρθωση τῶν αὐτογράφων εἶναι μοιραία. Προσθέτω, πολὺ αἰσθητὴ τώρα, μιὰ τέταρτη αἰτία : ἔχουμε στὰ μάτια μας τὴν παράσταση τοῦ δασκάλου, ποὺ μὲ τὸ κόκκινο μολύβι στὸ χέρι διορθώνει τὰ γραπτὰ τοῦ μαθητῆ· τί ἤθελε νὰ γράφει; πῶς θὰ ἔλεγε πὺὸ σωστὰ ἐκεῖνο ποὺ ἔγραψε; Σὲ τοῦτο δὲν εἶναι ἄσχετη καὶ ἡ αἰσθητικὴ τροπὴ ποὺ χαρακτηρίζει τὴν ἐξέλιξη τῆς φιλολογίας στὸν περασμένο αἰῶνα.

Βλέπει κανεὶς ποῦ ἔφερνε καὶ ποῦ μᾶς ἔφερε αὐτὸς ὁ δρόμος : σὲ κάτι ὁλότελα ἀντίθετο πρὸς τὴν ἱστορικὴ συνείδηση ἢ ὁποία ὀφείλει νὰ πρωτανεύει σὲς μελέτες μας : ἀπὸ τοὺς λόγους τοὺς ὁποίους ἀθροίσαμε γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ ροπὴ πρὸς τὴν πρόθυμη διόρθωση τῶν κειμένων, κανένας δὲν εἶναι ἰσχυρὸς ὅταν πλησιάζουμε στὴν ἐκδοσὴ τῶν μεταγενεστέρων ἢ τῶν αὐτογράφων ἢ ὅσων ἔχουν κῦρος αὐτογράφου. Ὁ στόχος μας πρέπει νὰ εἶναι ἢ πιστὴ ἀπόδοση ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἔγραψε ὁ συγγραφέας· δὲν ἀποκλείεται ὁλότελα κάθε διόρθωση, ἀφοῦ ὑπάρχουν καὶ οἱ στιγμὲς ἀπροσεξίας ἐκείνων ποὺ γράφουν ἢ ἀντιγράφουν, ὅπως εἶναι σωστὸ νὰ γίνουν οἱ ἀναγκαῖες δια-

κρίσεις και αποχωρήσεις ανάμεσα σε κατηγορίες κειμένων διάφορες. 'Αλλά τίποτε άλλο σκέπτομαι ιδίως τί έχουν τραβήξει τα μεταγενέστερα επιγράμματα και οι στιχουργοί τους· εκεί καταντάει να πει κανείς ότι μερικές φορές σε όσους άλλους λόγους εμνημονεύσαμε ταιριάζει να προστεθεί και άλλος ένας: ή επίδειξη της έλληνομάθειας του εκδότη και της ύπεροχής του επάνω στον εκδιδόμενο συγγραφέα.

Κ. Θ. Δημαράς

Σ Χ Ο Λ Ι Α

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΙΔΕΩΝ ΣΤΗΝ Ν.Α. ΕΥΡΩΠΗ

Στις 27 και 28 Δεκεμβρίου 1965 συνήλθε στο Βουκουρέστι, σε πρώτη επισημονική συνάντηση, ή 'Επιτροπή μελέτης της ιστορίας των ιδεών, της Διεθνούς 'Εταιρίας μελετών της Ν. Α. Ευρώπης (AIESEE). 'Η συνάντηση είχε σκοπό να καταρτίσει το πρόγραμμα εργασιών της 'Επιτροπής για το 1966—1967. 'Ελαβαν μέρος εκπρόσωποι της 'Αλβανίας (Mahir Domi), Βουλγαρίας (Emil Georgiev), Γαλλίας (A. Mirambel), 'Αν. Γερμανίας (I. Irmscher), Γιουγκοσλαβίας (M. Pavic), 'Ελλάδας ('Απ. Δασκαλάκης και Κ. Θ. Δημαράς), 'Ιταλίας (Rosa del Conte), Ούγγαρίας (L. Gáldi), και Ρουμανίας (M. Berza και V. Căndea). Με βάση τις εισηγήσεις των συνέδρων, οι όποιες αναφέρονταν στην πνευματική ιστορία των λαών της Ν. Α. Ευρώπης, τις προτάσεις

και τις συζητήσεις που ακολούθησαν τις ανακοινώσεις αυτές, εκπονήθηκε το διάγραμμα έρευνών, που αποφασίσθηκε να αναληφθούν από τις χώρες - μέλη της 'Εταιρίας αναφορικά με το πολιτισμικό παρελθόν της περιοχής αυτής του κόσμου. 'Ως κύρια θέματα μελέτης υιοθετήθηκαν: ή διείσδυση και οι φορείς των ιδεών του Ούμανισμού, της 'Αναγέννησης, του Διαφωτισμού και του Ρωμαντισμού στους λαούς της Ν. Α. Ευρώπης. 'Από το άλλο μέρος εκφράσθηκε ή εϋχή για την εκπόνηση βοηθητικών έργων, που θα διευκολύνουν το έρευνητικό έργο και θα επιτρέψουν την ανάληψη μελετών με πλατύτερη συνεργασία. 'Ως τέτοια έργα υποδείχθηκαν οι ιστορικές βιβλιογραφίες, οι εκδόσεις καταλόγων χειρογράφων, οι εκδόσεις κειμένων, οι μεταφράσεις σε ή από βαλκανικές γλώσσες κ.ά.

Ε. Ν. Φ.

Το τεύχος αυτό το επιμελήθηκε ή Λουκία Δρούλια, μέλος του ΟΜΕΛ